

СТАНОВИЩЕ

на проф. дн Венка Петрова Кутева - Цветкова

за дисертационен труд на тема **„Трансформация на семейството в процеса на изграждане на приемничеството”**

за придобиване на образователната и научна степен „доктор”

Област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.2. Педагогика

Научна специалност: Теория на възпитанието и дидактика (Интеркултурно образование)

Автор: **Вяра Николаева Цветанова**

Научен ръководител: доц. д-р Траян Попкочев

Факултет по педагогика, катедра "Педагогика", гр. Благоевград

Кратка информация за дисертанта

Вяра Цветанова е родена през 1973 г. Има сериозна теоретична подготовка. Завършила е бакалавърска и магистърска програма по Социална педагогика.

Дълги години (2000г. – 2012г.) работи в различни телевизии като водещ новини, репортер, автор и водещ на предавания.

От 2013 г. е докторант, редовна форма на обучение във Факултета по педагогика към ЮЗУ "Н. Рилски", гр. Благоевград.

През 2014 г. е избрана за хоноруван асистент в катедра "Педагогика". Провежда практически и семинарни занятия по Социална педагогика, практикум Социалнопедагогическа работа с приемни семейства, Работа в социалнопедагогически институции.

Данни за дисертацията

Дисертацията съдържа 283 стр. текст, структуриран в увод, три глави, обобщения и изводи, заключение, приноси, литература и приложения. Основният текст на дисертационния труд е 249 страници. 34 страници съдържат литература, приложения, включително списък на използвани съкращения. Трудът съдържа 9 фигури, 2 скали и 1 таблица.

Предложената разработка има теоретико-приложен характер.

В *увода* се поставя темата на дисертационното изследване, значимостта и актуалността, документалната основа на изследването и някои методически компоненти (организация, етапи). Много приятно впечатление прави формулирането и систематизирането на основните *работни понятия*: приемна грижа, приемно семейство, професионално приемно семейство, доброволно приемно семейство, биологично семейство, приемно дете, формална приемна грижа, неформална приемна грижа, деинституционализация и др..

Първа глава е посветена на темата за приемничеството през спецификата на някои социалнопедагогически, психологически и екзистенциални концепции. Направен е исторически обзор на възникването и развитието на приемната грижа в България през 20 век, както на съществуващи, така и на алтернативни социални услуги. Посочени са основни видове приемна грижа и приемно семейство. На фона на съвременното разбиране за важността на социалната услуга, са коментирани определени позитиви и негативи при прилагането ѝ. Главата има теоретичен характер, съдържа резултати от анализи на български и чуждестранни учени, и от нормативни документи.

Втора глава има методологични и методически параметри – съдържа разширено представяне и обосноваване на Модел за изследване на приемничеството и трансформация на приемното семейство, тема, обект, предмет, цел, задачи, хипотези, качествени етапи в приемния процес, методическа рамка. В аналитико-синтетичната част, разработката съдържа резултати и аналитични коментари относно личностните фактори за развитие на приемничеството (семейни отношения, екзистенциални страхове, нравствени ценности), за установени връзки и зависимости при взаимодействието на субектите в приемната грижа, на база представеното емпирично изследване в област Благоевград (приемни семейства, социални работници).

Целта на проучването на влиянието на личностните фактори върху нагласите на приемните родители, е да се формулират и някои методически препоръки за подпомагане развитието на приемното семейството в България.

Трета глава представя социокултурни фактори, с влияние върху приемното семейство (икономически условия, етнокултурна среда, информираност). В аналитико-синтетичната част на разработката са изведени резултати и е направен анализ на факторното въздействие върху личността на родителите за развитие на приемничеството, открити са връзки и зависимости при взаимодействието на субектите в приемната грижа, въз основа извършеното емпирично изследване в област Благоевград (приемни семейства, социални работници).

Заклучението извежда обобщенията, обосновава потвърдението на заложените предположения в дисертационния труд, изводите, направени от автора в резултат на реализираното теоретично и емпирично изследване за трансформация на семейството в процеса на приемничеството.

Актуалност

Дисертационният труд обръща внимание на прехода към нови социални политики в страната ни, започнал в началото на 21 век. Визира преосмислянето на институционализацията като адекватен модел за грижа и възпитание на деца. Посочва условията, провокирали намесата на държавата в разбирането за детска грижа: доказаните вреди върху физическото, интелектуалното, емоционалното развитие на децата от групово отглеждане в специализирани домове.

Във фокуса на дисертационното изследване застава алтернативната грижа за деца, част от реалната деинституционализация на грижи за деца.

Темата на дисертационния труд е интересна, специфична и неизследвана. Тя провокира както изследователите, така и действащите специалисти в социалната практика.

Значимостта и актуалността на представената дисертация са свързани с очертаване на социалнопедагогическите фактори, с действие върху утвърждаването на приемното семейство, чрез проучване мненията, нагласите, мотивите, ценностните ориентации на приемни семейства и социалните работници в област Благоевград.

Развитието на приемничеството в България като социалнопедагогически модел за детска грижа, чрез професионализиране на приемното семейство, е актуален проблем, както заради попадането във фокуса на социалната работа с деца в неравностойно положение, така и заради съвместимостта му с детските права, които биологичните родители пренебрегват при отхвърляне на децата си. Подобно познаване на особеностите на формиране и утвърждаване на приемни родители, може да допринесе за яснота в социалнопедагогически план за намиране на най-добри решения за осигуряване на детското благополучие.

Научна осведоменост

Авторката достатъчно пълноценно информационно обосновава тезата си. В литературната справка са посочени 181 източника, от тях 125 на кирилица, 11 на латиница и 45 интернет ресурси. С малки изключения източниците са издадени след 2000 г., а по-старите са класически публикации.

Теоретичният анализ на социалнопедагогическата и психологическата литература, на нормативни документи по проблема е задълбочен, логичен, като добре се откроява и личната позиция на автора на дисертацията.

От изследването става ясно, че Вяра Цветанова познава проблемите и в теоретичен, и в практически аспект, което ѝ дава добра основа за провеждане на изследването и разработване на дисертационния труд.

Концептуалност и доказателственост

В дисертацията има ясно открояна и завършена концепция, свързана с редица нови и приносни моменти.

В изследването се проверяват две хипотези. *Хипотеза № 1* – Допуска се, че решенията за приемното семейство и бариерите за приемничество са най-силни, когато произтичат от *личностните фактори*, от тях за най-силно влияещи бариери могат да се определят екзистенциалните решения (и страхове), семейните отношения, нравствените ценности. Когато ценностната система на семейството е повлияна от екзистенциалните страхове, действието на личностните фактори е най-осезаемо „за” или „против” приемничеството. *Хипотеза № 2* – Предполага се, че *“зрелостта”* на приемничеството настъпва, когато успехите на родителя във възпитанието на приемното дете преодолеят бариерите за приемничество; налице е трансформация на приемното семейство – в посока професионализиране или в посока отказ от приемно родителство

Практическа значимост

Предложен е модел за изследване на приемничеството и трансформацията на семейството при изграждането му като приемно семейство.

Направените изводи и споделените препоръки ще спомогнат за по-нататъшното развитие на приемната грижа в нашата страна.

Научен апарат

Целта и задачите, предметът на изследването са добре формулирани, логически свързани и кореспондират с темата.

Цел на изследването е да бъде проучена ролята на социалнопедагогическите фактори и на какви етапи с каква специфика влияят върху трансформацията на семейството, насочило се към приемна грижа, кои каква сила имат, както и изработването на ефективна стратегия за преодоляване на бариерите пред трансформацията.

Целта се декомпозира в пет теоретични и приложни задачи, които в своята съвкупност напълно я покриват съдържателно.

Обектът и контингентът на изследването са подходящо подбрани и дават възможност за целенасочена работа по темата и достигане до научни и научноприложни резултати, които имат определен приносен характер.

Емпиричното изследване е свързано с приложните задачи на дисертацията. Считам, че и тук подходът е правилен.

Дизайн на изследването

За целите на изследването е използван *хуманистично - интеракционисткият подход*. Стратегия, основана на субект-субектна позиция и необходимото взаимодействие в процеса на изследване на приемните родители от позицията на уважение, толерантност, разбиране, насочва към този подход. Чрез интеракционисткия подход се открива възможността да се намери пътя за изследване на физическото и символното обкръжение на човека и влиянието им върху конкретен процес – изграждане на приемничеството. От своя страна *личностния подход*, където централно място заема човекът с интелекта си, интуиция, потребности, мотиви, интереси, способности, креативни възможности, също е в действие за целите на изследването.

Извадка

Емпиричното изследване обхваща 14 действащи професионални приемни родители, 8 от които - жители на община Благоевград, 6 – жители на община Кресна. Суровите текстови данни, получени при първичната обработка на интервютата, е 568 стандартни страници.

За получаване на експертно мнение по темата, за проучване нагласите на специалистите и като участници в предоставянето на социални услуги, са изследвани 11 социални работници.

Общо полученят емпиричен материал от двата основни въпросника – за приемни родители и за социални работници, надхвърля 660 стандартни страници.

Инструментарии

Емпиричното изследване е проведено чрез умело подбрани валидни методи за събиране на първична информация:

1. Теоретични:

- Анализ на научна литература, систематизиране и обобщение на теоретични концепции за приемничеството;

- Анализ на документи, специализирани източници (книги, статии, филми, закони, правилници, наредби, специализирани ИНТЕРНЕТ - сайтове);

2. Емпирични:

- Проблемно–центрирано интервю (дълбочинно, с елементи на фокусирано) (с приемни родители, в случая с професионални приемни родители чрез създаване на авторски въпросник);

- Оценъчна скала - числова пет степенна оценъчна скала за установяване значението на шестте (6) основни фактори, изведени като доминиращи решението на отделните респонденти да станат /бъдат приемни родители;

- Въпросник на Ч. Спилбъргър (Методика за измерване на тревожността като личностно свойство – личностна тревожност, и като състояние – ситуативна тревожност) – за конкретното изследване е използвана частта „Личностна тревожност” от посочената методика, т. нар. Скала за определяне на личностна тревожност на Ч. Спилбъргър;

- Индивидуална експертна оценка (интервю с експерт) – за получаване на емпирични данни от експерти в сферата на приемната грижа - социални работници, е създаден авторски въпросник.

Интерпретация на резултатите

Поради естеството на осъщественото изследване – качествено, неголемият обем на извадката, липсата на особени количествени натрупвания по възрастови характеристики, или професионални, етнически, се „ограничават възможностите за статистическо разпростиране на резултатите от анализа” (Попкочев, 2004:188) Изследването, осъществено на терен в четири населени места от Благоевградска област (Благоевград, Кресна, Симитли, Рилци), показва нагласите, мотивите за приемна грижа в различни типове населени места – голям град, малък град, село. Тъй като при качествените изследвания не се търси статистическа значимост на получените данни, а навлизане в изследваните явления и процеси, изследването е насочено към обосноваване на качествени етапи в трансформацията на семейството към приемно. В ролята на *критерии* се търсят натрупвания на проявления на вътрешните и външните фактори, действащи при промяната на семейството. Тези проявления се очакват във вид на чувства, впечатления, мотиви, обобщения, които

аргументират поведението на приемните родители, и които изразяват действието на споменатите фактори.

Данните от проведеното емпирично проучване са представени таблично и графично, което дава възможност за добра ориентация при изясняване на актуалното състояние, за разкриване на детерминанти и очертаващи се тенденции.

Въз основа на направеното проучване са изведени изводи, които разкриват взаимодействието между личностните (вътрешни) и социокултурните (външни) фактори върху трансформацията на семейството за развитието на приемничеството.

Приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа приноси моменти, които са лично дело на Вяра Цветанова. Като такива могат да се приемат:

В теоретичен аспект:

1. За първи път в социалнопедагогическата литература се прави опит за цялостно разглеждане на проблема за трансформация на семейството в процеса на изграждане на приемничеството.

2. Специално внимание е отделено на нормативните, институционалните и изследователски полета, свързани с приемната грижа.

3. Осъществен е системен анализ на съществуващите европейски и национални рамки по отношение на приемната грижа.

4. Систематизирани и класифицирани са факторите за развитие на приемничеството. Обосновано е взаимодействието на личностните и социокултурните фактори върху трансформацията на приемното семейство и резултатността им, предвид педагогическото „израстване” на родителите при осъществяване на грижа за дете. Показано е и влиянието на факторите като система на различните качествени етапи, специфични за промяната на семейството в приемно.

5. Чрез понятието *три кръга на социална подкрепа* е открито мотивиращото значение на *типични* фактори за успешната социалнопедагогическа промяна на приемното семейство, и за утвърждаването му като такова (*вътрешен кръг* – семейство, близки и приятели; *по-широк кръг* – позитивен пример за осъществяване на приемна грижа чрез други реално действащи приемни родители, активно съдействие от социални работници; *най-широк кръг* – общество, НПО, медии, законодателна власт).

6. Въведени са нови понятия като:

- „*информално социално учене*” в аспекта на приемната грижа, за обозначаване на процес по педагогическа трансформация на приемните семейства;

- „*социално родителство*” като функционална характеристика на приемните семейства;

- „*базисни връзки*” като съществени процеси при изграждането на приемни семейства, сериозно условие и проявление за които е създаване на доверителна свързаност между приемен родител и дете. Тези базисни връзки имат водеща роля за

преодоляване от детето на бариери като „конфликт на идентичността” и „конфликт на лоялността”, за екзистенциално стабилизиране и позитивна промяна в поведението му.

В приложен аспект:

1. Проведено е емпирично проучване сред приемни родители и социални работници. Анкетите имат за цел да се добие по-пълна представа за нагласите на целевите групи при процесите на приемна грижа и за обществените нагласи към проблема.

2. Създадени са два авторски въпросника - за изследване нагласите и мотивите на кандидатите за приемни родители и за изследване експертните мнения в сферата на приемната грижа. Въпросниците са структурирани въз основа на обосноваването като съществени социокултурни и личностни фактори за промяна на приемното семейство, в съответствие на целите на емпиричното изследване.

3. Въз основа на теоретичното и емпиричното проучване на приемния процес са определени качествените етапи в развитието на приемничеството.

Оценка на автореферата и публикациите по темата

Авторефератът отговаря на изискванията, като адекватно отразява съдържанието на дисертационния труд.

Представени са 5 авторски публикации по темата на дисертацията.

Заклучение

Считам, че целта и поставените задачи на изследването са постигнати. Оценката ми за дисертационния труд е категорично положителна. Съдържанието и качествата на научната продукция на Вяра Николаева Цветанова напълно удовлетворяват критериите, изискванията и условията на защита на дисертационен труд и придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Постигнатите резултати и изложените аргументи дават основание да дам своя положителен вот в Научното жури за защита на дисертационен труд на тема **„Трансформация на семейството в процеса на изграждане на приемничеството“** на **Вяра Николаева Цветанова** за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в научна специалност Теория на възпитанието и дидактика (Интеркултурно образование).

28.06.2017 г.

Автор на становището:

(проф. дн В. Кутева – Цветкова)